

a döntések és kényszerek sorát
 s a véletlenekét, amelyek összessége
 az életem, amelyben minden lehetne más,
 minden lehetne semmi, a kezdetet kivéve.
 A kezdet: ott van első, egyetlen otthonom.
 Időtlen napsütés pereg a konyhakőre,
 a kézre, régen nincs sehol, most is fogom,
 már el sem engedem, arra a kis időre...

Lukácsy Sándor

PÁZMÁNY UTOLSÓ IMÁJA

Amikor „*harminc* [könyve más helyén: negyven-] *esztendei prédikálás után*” elkezdett „*gondolkodni a nyomtatásról*”, számot kellett vetnie testi erejével: megbírja-e az irdatlan nagy munkát? A sajtó alá rendezés nem egyszerű technikai művelet volt; amit a szónok „*élő nyelvvel*” egykor elmondott, többnyire csak „*üszögében*” (vázlatosan) maradt meg, jegyzetekből kellett újraalkotni, tudománnyal bővíteni, retorikával ékesíteni, beszédből olvasmánnyá formálni. Pázmány szerencsésebb pályatársai győzték erővel, egészséggel (mecénásaik pénzzel), hatalmas köteteket adtak ki: teljes ciklusokat a vasárnapokra (*de tempore*), a szentek ünnepeire (*de sanctis*), legtöbbjük minden alkalomra három-három beszédet. Bár még csak hatvanadik éve körül járt, Pázmány – a kor felfogása és tapasztalata szerint – vénségesnek tudta magát, „*sok nyavalyái*”-ra panaszkodik, s nem is gondolhat teljes és háromszoros ciklusok kidolgozására. Azt adja, amit tud, amennyire képes, és ezt könyve elején – mint íróhoz illik – bejelenti közönségének, „*a keresztyén olvasók*”-nak.

A könyv végén – háromesztendei nyomtatás vesződsége után – ismét egy írói közlést helyezett el „*a keresztyén olvasóhoz*”. Mentegetőzik ebben is. „*Szándékom vala, hogy még egynehány predikációkat kiterjesszek, mellyek üszögében vannak írásim között.*” A vasárnapi cikluson már túljutott, következniének a szentek, mégpedig – mivel teológus szól – a középkor szakszerű osztályozása szerint: a mártírok, a doktorok (hittudósok), confessorok (hitvallók) és a szüzek. „*Ezenkívül Boldogasszonyról, Szent István királyról, Szent Ferenről és több nevezetes szentekről sok predikációim jegyzésben vannak. De mivel ez a könyv felettébb öregbedett – írja az 1241. oldalon –, és romlott egészségem derék munkára alkalmatlanná változott, itt végezem predikációimat.*”

Végezné, de nem tud belenyugodni. Eszébe jut, hogy van még egy kész beszéde, 1635 karácsonyán mondta el, igaz, „*sok és nehéz akadozással, sőt félben-szakasztással*”, de ha már nagy keservesen elmondta, menjen nyomdába ez is, toldalék gyanánt, a görccsös hivatástudat és a fogyatkozó erő megrázó tanújeleként. Még egyszer búcsút vesz közönségétől: „*Alítom, hogy ez leszén vége predikálásomnak*”, s aztán már csak – meglepő egy szent könyvben – orvosi diagnózis következik, a „*sok nyavalyák*” aprólékos felsoro-

lása: „*mellyem fuladási, hurítok és belső szelek szaggatási, emlékezésem fogyatkozási, fogaim kihullási*” – számomra ismerős bajok, cukorbetegségre vajon volt-e?

Mikor határozta el, hogy abbahagyja az írást? Tudni nem tudhatjuk, sejtelmünk lehet. Az utolsó beszéd – A BOLDOGASSZONY MÉLTÓSÁGÁRUL ÉS TISZTA FOGANTATÁSÁRUL – egyike Pázmány főműveinek.

A témára kettős – hazai és személyes – pecsétet ütött: Boldogasszony méltóságát magasztalni különösen illendő abban az országban, melyet István király Máriának ajánlott, s ahol Nagyváradot (ott „*lettem e világra*”) Szent László Mária-templommal ékesítette – a szülőhelynek ez a lírai említése párja nélkül való egyházi irodalmunkban. A tisztelet, mely Isten anyját megilleti, Máriát a szentek hierarchiájának legfelső fokára emelte; érdeme nagyobb, mint Ábrahámé, Izsáké, Dávid királyé s másoké. „*Mert valami szentség találatot a régi Atyákban, annál bévségesben és böcsülletesben terjedett Asszonyunkra*”, s ha meggondoljuk, hogy Jézus a szülők iránti köteles tiszteletből (melyet Arisztotelész is igazol) mily bőségesen árasztotta Máriára ajándékait, „*méltán és igazán mondhatjuk, hogy nagyobb és felségesb a Christus anyjának állapotja minden teremtett állatok böcsülletes méltóságánál*”.

Egyszerű érvelés; a beszéd második részében sokkal nehezebb dolga lesz. Az egyház még nem döntötte el, mit higgyen: átszállott-e Ádám vétke Máriára? Ha igen, méltatlan volt, hogy teste magába fogadja Jézust; ha nem, Jézus nem lehetett Mária megváltója, mert nem volt mitől megváltania – veszélyes titok így is, úgy is. A BIBLIÁBAN nincs semmi bizonyosság; Aquinói Szent Tamás ravasz kibúvót keresett: az Isten anyja bűnben fogantatott, de már tisztán született; a tridenti zsinat a legegyszerűbb megoldást választotta: átkot mondott a fejére annak, aki a kényes ügyről prédikálni merészel.

Pázmány merészelt, s ez a maga nemében van olyan nagy dolog, mint hogy egyetemet alapított, s ő írta a legszebb magyar prózát. (Azért nyomom meg a tollat, mert ezt a merészségét még senki sem emlegette.)

A szónok négy „bizonyosság”-gal érvel a szeplőtelen fogantatás mellett. 1. „*Merő igazság az, hogy Boldogasszony a Christus szenvedésével szabadult a bűntől és kárhóztattól*”, de nem úgy, mint a többi ember, akit utólag kellett a bűn rabságából kiváltani, Mária viszont attól eleve megoltalmaztatott. 2. Az Isten Fia nem viselhetett el oly gyalázatot, hogy bűnös anyától zűlessék, ki azelőtt „*ördög rabja és leánya volt*”. Tudható a BIBLIÁBÓL, hogy Jézus nem tűrte meg az Úr hajlékában a kufárokat. „*Aki ennyire őrizte a kőből csinált templom tisztességét, a maga szent testének templomát miért nem őltalmazta volna az ördög moslékától*”? 3. Jézusnak fiúi kötelessége volt, hogy Máriát „*sok testi-lelki áldásokkal*” tisztelje meg; ilyen volt az, hogy „*teste szűzen maradt, fájdalom nélkül szült, szüléssel Isten anyja lett*”. 4. Az egyház megünnepli Mária születését, s mivel csak szentet ünnepelhet, ebből „*világosan következik (mint Szent Bernát írja), hogy Asszonyunk fogantatása bűn nélkül volt*”.

Ezeket az érveket (különösen az utolsót) csak skolasztikus elme fogadhatja el, de van Pázmánynál más is: az, amit a mai jogtudomány az ártatlanság vélelmének nevez. Erről egy másik hitszónoklatában már beszélt (AZ IGAZSÁGRUL ÉS BÍRÁK KÖTELESSÉGÉRŐL); a meglepő az, hogy ezt a profán elvet most Máriára alkalmazza. „*...mikor ez a kérdés: Ha volt-e valaha Boldogasszony ördög rabja és kárhóztat taplója? bár világos jelensége ne volna is szabadságának és ártatlan szentségének, csak azért, hogy nyilvánvaló bizonyosságokkal meg nem mutatódott vétkessége, hanem vétek és tévelygés nélkül őltalmazhatni az ő tisztaságát, tartozunk ártatlannak itilni Asszonyunkat.*”

A beszéd summája: „*méltó, hogy mindnyájan tiszteljük az Urunk Szent Anyját*”, leginkább azzal, hogy a bűnöket magunktól eltávoltatjuk. Ezzel a szokásos erkölcsi intellemmel érkezett végpontjához a prédikáció.

Azt hiszem, ekkor határozta el Pázmány, hogy ez volt az utolsó, többet már nem fog írni. Ha így történt, elhatározása ünnepélyességet kívánt, ezért még egyszer tintába mártotta tollát, s az elkészült beszédhez még néhány sort – kéttételes zeneműhöz bravúros kódát – csatolt: egy imát. Kivételes irodalmi pillanat; prédikációt imádsággal befejezni nem volt szokás.

Pázmány igazi szakértő volt az ima műfajában. Egyik legszebb s legtudósabb prédikációját erről a témáról írta; 1606-ban imádságoskönyvet adott ki, s ez életében még háromszor, azóta számtalanszor megjelent; sikerét mutatja, hogy lopták is, evangélikus vetélytárs katolikus imákat.

Prédikáció és imádság nemigen fér össze; eposzi méret az egyik, a másik az egyházi irodalom epigrammája; tanítás, fejtegetés, intés ott, dicséret vagy könyörgés emitt. Meglepő, hogy Pázmány prédikációskönyvében mégis két ima kapott helyet. Az egyik, a kötet elején, nem más, mint dedikáció, ezúttal nem valamely mecénáshoz, hanem a „*teljes Szentháromság egy bizony Isten*”-hez, s vele csak imádkozva lehet beszélni; a másik a könyv végén a búcsúima. Ez mindössze tizenhét sor igen magas regiszterben. Invokációja bibliai metaforafüzér Mária „*titulusai*”-ból, ötágú csipkebokor, elegáns litánia; ilyesmit mások is tudtak, a szekvenciaképzés rutinművelet volt az egyházi irodalomban, Pázmány a nagymestere. A következőkben a kötet dedikációját fogalmazza meg újra, ezúttal Mária közvetítésével nyújtja át művét Istennek; de tüstént kér is: irgalmat bűnös fejének s a bűnös országnak. A beszéd elején már elhangzott, hogy Szent István a Boldogságos Szűz oltalmába ajánlotta birodalmát; most az imádkozó főpap és országnagy mintegy megismétli első királyunk gesztusát. Az anya közbenjárását kéri szent Fiánál a magyar nemzet számára, melyben kialudt az ájtatosság, eláradott a káromlás és az eretnység. Pázmány utolsó gondolata az ország gondja volt, utolsó imájában a hazáért imádkozott.

Már csak az van hátra, hogy egyhuzamban elolvassuk ezt az utolsó imát, Pázmány utolsó remekművét.

„Oh áldott Szűz! Oh főpapi fejedelemnek virágozó vesszeje! Oh szentséges Lajtorja, mellyen nem az angyalok, hanem az Isten Fia szállott hozzánk! Oh mennyei Aquaeductus, áldomások csatornája és folyóvize! Oh bűnök lángjátúl nem perzseltetett rózsza! Oh testamentom szekrénye, melyben nem kő és vessző vagy manna, hanem mennyei tárház kincse vagyon! Teelőtted földre borúlok, és nemcsak predikállásimban felvállalt fáradtságomat te kezéd által Istenemnek nyújtom; hanem elsőben, bűnös fejemnek, azután ennek a te országodnak teáltalad irgalmat kérek. Édes Asszonyunk, Monstra te esse Matrem, ismértesd meg, hogy Christus Anyja vagy, és a te Fiad nem alább böcsül téged, mint Salamon az anyját, kinek arra felelt: Pete Mater, neque enim fas est ut avertam faciem tuam, hogy amü kér; megnyeri. Kérjed szent Fiadat, hogy a magyar nemzetben gerjessze fel az elaludt ájtatosságot; gyomlálja ki az eretnésegeket; zabolázza a káromlókat; világosítsa a bűnbe merülteket; és hozzon ki mindeneket a bűnök és tévelygések setéségéből, hogy mindnyájan egy szível-lélekkel, hiven és igazán szolgáljunk Teremtőnknek.

AMEN”

A tintatartó, melyet Kazinczy megilletődve fog majd kezével érinteni, egyszer s mindenkorra kiapadt.